



## Η Σουρεαλιστική Φωτογραφία του Man Ray.

του Γεράσιμου Λούντζη

Ο Σουρεαλισμός στην Τέχνη είναι ένα κίνημα που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 20 και ακολουθήθηκε από πολλούς καλλιτέχνες της εποχής οι οποίοι αναζητούσαν καινούργιους τρόπους έκφρασης. Όπως συμβαίνει στα περισσότερα πολιτισμικά κινήματα δεν εμφανίστηκε ξαφνικά, αλλά εκείνη την εποχή αυτοπροσδιορίστηκε και αγκαλιάστηκε σύντομα από ζωγράφους, φωτογράφους, συγγραφείς, ποιητές και άλλους καλλιτέχνες. Μάλιστα, το 1924, ο Γάλλος συγγραφέας André Breton δημοσίευσε ένα αναλυτικό κείμενο με τον τίτλο 'Το Πρώτο Μανιφέστο του Σουρεαλισμού', όπου όρισε τον σουρεαλισμό ως

*«Ψυχικός αυτοματισμός στην καθαρότερη μορφή του, με τον οποίο προτίθεται κανείς να εκφράσει – λεκτικά, με το γραπτό λόγο, είτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο-- την πραγματική λειτουργία της σκέψης. Υπαγορευμένος από την σκέψη, με την απουσία κάθε ελέγχου από τη λογική, απαλλαγμένος από κάθε αισθητικό ή ηθικό μέλημα...»*

Στον παραπάνω γενικό ορισμό μπορούμε πιθανότατα να αναγνωρίσουμε τη υποβόσκουσα συνύπαρξη ονείρου και πραγματικότητας η οποία σύμφωνα με το Breton μπορεί να αναχθεί μέσω των έργων τέχνης σε

*«...ένα είδος απόλυτης πραγματικότητας, μιας υπερπραγματικότητας, αν θα μπορούσε κάποιος να την πει έτσι...»*

Είναι προφανές ότι η απουσία του ελέγχου, η ανυπακοή στη λογική, η υπέρβαση των κανόνων και των συμβάσεων, η υπεροχή της ενστικτώδους και ακατέργαστης σκέψης, οι αντιφάσεις μέσα σε αυτό που υποθέτουμε ως κανονικό και αληθινό, παρέχουν ένα νέο χώρο όπου οι νόρμες, οι αξίες, η ηθική, ακόμα και οι ίδιες οι λέξεις, αποκτούν καινούργια νοήματα και μπορούν να επανακαθοριστούν κάτω από μια αίσθηση πρωτόγνωρης ελευθερίας.



Max Ernst, *At the Rendezvous of Friends*, 1922 - Museum Ludwig, Cologne

Απεικονίζονται διακεκριμένοι σουρεαλιστές της δεκαετίας του 1920: Rene Crevel, Max Ernst, Dostoyevsky, Theodore Fraenkel, Jean Paulhan, Benjamin Peret, Johannes T. Baargeld, Robert Desnos, Philippe Soupault, Jean Arp, Max Morise, Raphael, Paul Eluard, Louis Aragon, Andre Breton, Giorgio de Chirico and Gala Eluard.

Αλλά τι συμβαίνει με τη φωτογραφία; Πώς μπορεί η φωτογραφία να δραπετεύσει από την μιμητική της λειτουργία; Πώς μπορεί να ξεπεράσει τον αναπαραστατικό της ρόλο και να αψηφήσει την πραγματικότητα; Ο καλύτερος ίσως τρόπος για να απαντήσουμε σε ένα τέτοιο ερώτημα είναι να μελετήσουμε προσεκτικά τη δουλειά φωτογράφων που λιγότερο ή περισσότερο, υιοθέτησαν το σουρεαλισμό. Πολλές από τις φωτογραφίες του Man Ray μπορεί να θεωρηθούν ως ένα καλό παράδειγμα για το πώς η φωτογραφία μπορεί να μεταμορφώσει ή ακόμα και ξεπεράσει την πραγματικότητα και να αποτελέσει ένα είδος υπερπραγματικότητας όπως αυτή που όρισε ο Breton. Σε μια εποχή όπου η φωτογραφία είχε καθιερωθεί ως η τέχνη της ακριβούς και λεπτομερούς αναπαραστάσης της πραγματικότητας, ο Man Ray προέβαλλε μέσα από τις εικόνες του μια παράλογη και ανορθόδοξη φόρμα και αισθητική, μια σειρά αναπάντεχων αντιπαραθέσεων καθώς και ένα έντονο στοιχείο αιφνιδιασμού. Οι Ware και De L'Ecotais (2004) παρατηρούν σε σχέση με τις φωτογραφίες του Man Ray:

*«...Ερωτικές, παιχνιδιάρικες και ορισμένες φορές απειλητικές, οι συνθέσεις του δείχνουν ασυνήθιστα σώματα και αντικείμενα: παράξενες, καθηλωτικές εικόνες που μεταμορφώνουν την αντίληψη μας για την πραγματικότητα...»*



Ο Man Ray (Emmanuel Radnitzky, 1890-1976) πίστευε στις δυνατότητες του τυχαίου και του πιθανού και λάτρευε τα ανοίκια πράγματα της ζωής κάτω μια ονειρώδη και ασυνείδητη οπτική που απελευθερώνει τη βούληση της φαντασίας. Οι τεχνικές που χρησιμοποίησε περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την πολλαπλή έκθεση, το υπερβολικό κροπάρισμα των κόντακτ, τη χρήση του φωτογράμματος (μια τεχνική δικής του έμπνευσης που ονόμασε 'Rayography'), την τεχνική solarisation (ολική ή μερική αντιστροφή των τόνων) κλπ. Σε σχέση με το κροπάρισμα η Emmanuelle de l'Écotals παρατηρεί ότι με το να φωτογραφίζει τα θέματά του από απόσταση και μετά να τα κροπάρει, ο Man Ray δημιουργεί ένα κενό μεταξύ της πραγματικότητας και των εικόνων του. Έτσι, παραποιώντας τις εικόνες σε υπερβολικό βαθμό, ο Man Ray επιχείρησε να καταστήσει προφανές ότι αυτές είναι τεχνουργήματα [artifacts] ή κατασκευές [constructs] – το οποίο συνιστά και βασική ιδέα στη φιλοσοφία του σουρεαλισμού.



*Solarised Portrait of Lee Miller, 1929*  
*The Penrose Collection*

Αλλά ας δούμε ορισμένες από τις φωτογραφίες του που θεωρείται ότι ανήκουν στη σφαίρα του σουρεαλισμού. Προκειμένου να εμβαθύνουμε στο πνεύμα της σουρεαλιστικής φωτογραφίας και να στοχαστούμε πάνω στις φωτογραφίες του Man Ray θα παραθέσουμε ακολούθως ορισμένα ενδιαφέροντα σχόλια και περιγραφές τρίτων που ίσως μας βοηθήσουν να γνωρίσουμε καλύτερα τη δουλειά του.



*Le Violon d'Ingres (Ingres's Violin), 1924*  
The J. Paul Getty Museum

«...Εμπνευσμένος από τον πίνακα 'La Grande Baigneuse' του Jean-Auguste-Dominique Ingres, ο Ray χρησιμοποίησε ως μοντέλο για αυτό το έργο την Kiki de Montparnasse που φορούσε ένα τουρμπάνι. Μεταμόρφωσε το γυναικείο σώμα σε ένα μουσικό όργανο ζωγραφίζοντας ανοίγματα για τον ήχο στην πλάτη της, παίζοντας με την ιδέα της εξαντικειμενοποίησης ενός έμψυχου σώματος. Σε όλη του την καριέρα ο Man Ray ενθουσιαζόταν με την αντιπαράθεση ενός αντικειμένου με ένα γυναικείο σώμα...» ([www.manray.net](http://www.manray.net))



*Black and White (Noire et Blanche), 1926 – MoMA, New York*

«...Η φωτογραφία της κεφαλής της Kiki de Montparnasse δίπλα σε μια τελετουργική αφρικανική μάσκα φέρει ένα τίτλο που αναφέρεται ταυτόχρονα στην μαυρόασπρη επεξεργασία της φωτογραφίας καθώς και στο χρώμα του δέρματος. Δημιουργήθηκ σε μια εποχή όπου η αφρικανική τέχνη και κουλτούρα ήταν πολύ της μόδας. Τα οβάλ πρόσωπα και των δυο μοιάζουν σχεδόν πανομοιότυπα μέσα στις γαλήνιες εκφράσεις τους, αλλά αντιπαραβάλλει το απαλό χλωμό πρόσωπο με την λαμπερή μαύρη μάσκα. Απλοποιεί την κοινωνική σύγκρουση ως ένα πρόβλημα φωτισμού και αισθητικής απεικόνισης – ένα οβάλ απέναντι σε ένα άλλο, το ένα να κείται στο πλάι σε αντίθεση με το άλλο που στέκεται όρθιο, το ένα φωτισμένο από πάνω και το άλλο από το πλάι...» ([www.manray.net](http://www.manray.net))



Larmes (Tears), 1930-1932 - [The J. Paul Getty Museum](http://www.jpgm.org)

«...Κρίνοντας από το γεγονός ότι περιλάμβανε αυτήν τη φωτογραφία και σε άλλες φωτογραφικές συνθέσεις του, ο Man Ray θα πρέπει να θεωρούσε τα 'δάκρυα' (Larmes) μια από τις πιο πετυχημένες φωτογραφίες του. Με την συναισθηματική έκφραση μιας σιωπηλής σταρ σε ένα κινηματογραφικό καρέ της μεγάλης οθόνης, η λυπημένη ματιά προς τα πάνω και οι διακοσμημένες με μάσκα βλεφαρίδες φαίνεται να έχει την πρόθεση να προκαλέσει την απορία για την αιτία της θλίψης της. Παρόλα, αυτά το πρόσωπο δεν ανήκει σε μια πραγματική γυναίκα αλλά σε ένα μανεκέν μόδας που χύνει δάκρυα από λαμπυρίζουσες, στρογγυλές, γυάλινες χάντρες. Το αποτέλεσμα είναι η αισθητικοποίηση του συναισθήματος που θα εξέφραζαν κανονικά τα δάκρυά της...» ([The J. Paul Getty Museum](http://www.jpgm.org))





Marquise Casati, 1922 - Musée National d'Art Moderne, Paris

«...Η φωτογραφία του Man Ray, 'Marquise Casati', στόχευσε στο να παρουσιάσει τον κόσμο ως σύμβολο για την δική μας ερμηνεία, που με τη σειρά της αποκάλυψε τις ασυνείδητες σκέψεις μας. Αυτή η φωτογραφία αναλύεται καλύτερα με όρους επιδράσεων στο θεατή, παρόλο που μπορεί να αναλυθεί επίσης ως έκφραση της ασυνείδητης σκέψης του Man Ray. Στην εικόνα είναι μια γυναίκα η οποία κοιτά κατευθείαν μέσα στην κάμερα. Το είδωλό της έχει υποστεί διπλή έκθεση. Το αποτέλεσμα είναι ένα θολό, ονειρώδες διπλό όραμα. Ο Man Ray κάνει μια σουρεαλιστική δήλωση με την επιλογή του θέματος και της μεθόδου. Όπως ακριβώς προτείνει και η Rosalind Krauss, η συνεχής επιστροφή του στο γυναικείο σώμα ως θέμα υποστηρίζει την πρόθεση του Breton να συνενώσει την ασυνείδητη επιθυμία με την πραγματικότητα. Το διεισδυτικό αλλά και σαγηνευτικό βλέμμα του υποκειμένου μεγεθύνεται μέσα από το διπλό ζευγάρι ματιών. Φωτογραφίζοντας μόνο το πρόσωπο της γυναίκας, ο Man Ray μας αναγκάζει να αναγνωρίζουμε την ίδια καθώς και τους εαυτούς μας και τις ασυνείδητες σκέψεις μας, οποιεσδήποτε κι είναι αυτές. Η εικόνα λειτουργεί επίσης ως ένας ενοχλητικός αμφίδρομος καθρέφτης όπου θεατής και θέμα αντανακλούν ο ένας το άλλο. Μέσα στο κάδρο του Man Ray, ανακαλύπτουμε ένα διπλό βέλος που δείχνει πάλι πίσω στους εαυτούς μας, υποδεικνύοντας το αληθινό θέμα μέσα μας. Η φωτογραφία προσφέρεται ως ένα σύμβολο για τους εαυτούς μας. Όπως μέσα σε ένα όνειρο, αποκωδικοποιώντας την εικόνα, αποκωδικοποιούμε τους εαυτούς μας...» (Steahle, 2011)



*The Primacy of Matter over Thought, 1929*

«...Η φωτογραφία ‘Η Υπεροχή της Ύλης επί της Σκέψης’, παραπάνω, παρουσιάζει ένα γυμνό σώμα (Kiki de Montparnasse) που κείται σε κάτι που μοιάζει με πάτωμα. Το σώμα της εμφανίζεται πολύ λευκό σε αντίθεση με ό,τι την περιβάλλει. Με τη βοήθεια μιας τεχνικής που λέγεται ‘solarisation’, σύμφωνα με τον Montagu, το σώμα της μοιάζει να ‘επιπλέει πάνω από το φόντο’. Εντούτοις, η ακαθόριστη μάζα που ξεκολλά από τα άκρα του κορμιού της μπορεί επίσης να περιγραφεί ως μια μορφή αποδόμησης προς την ανυπαρξία. Σε κάθε περίπτωση, η εικόνα προκαλεί ένα συναίσθημα αβεβαιότητας και αστάθειας αναφορικά με την αντίληψη μας για την πραγματικότητα. Θα μπορούσε να έχει βγει μέσα από ένα όνειρο. Σίγουρα το όνειρο αυτό θα ήταν μάλλον ανδρικό παρά γυναικείο, και θα σχετιζόταν με σεξουαλικές επιθυμίες και με το ανδρικό βλέμμα πάνω στο γυναικείο κορμί, ιδωμένο ως αντικείμενο παρά ως προσωπικότητα...»  
([www.manray.net](http://www.manray.net))



*Minotaur, 1933 – Man Ray Trust/ADAGP*

Ο 'Μινώταυρος' του Man Ray είναι στην πραγματικότητα φτιαγμένος από τον κορμό ενός γυμνού σώματος μιας γυναίκας. Το σώμα της δημιουργεί το κεφάλι ενός τέρατος με την θωρακική κοιλότητα να σχηματίζει το πρόσωπο ενός ταύρου, δυο στήθη αντί για μάτια και δυο χέρια ως ισχυρά κέρατα. Όπως σημειώνει η Foster (2001) σχετικά με έργα σαν αυτό: «...Αρκετά σύντομα, αυτά τα ακέφαλα σώματα και τα χωρίς-σώματα κεφάλια θα εντάσσονταν στην κατηγορία του Μινοταύρου, του ανθρωπόμορφου ταύρου της Ελληνικής μυθολογίας τον οποίο οι σουρεαλιστές προσάρμοσαν ως μια τοτεμική φιγούρα του σουρεαλιστικού θέματος, χαμένου στο λαβύρινθο της ίδιας του της επιθυμίας. Όμως συχνά αυτή η παράθεση ανθρώπου-ως-ζώου προκαλείται από την παράθεση της γυναίκας-ως-φαλλού. Σε μια φωτογραφία του Man Ray του 1933, στην πιο διάσημη ενσάρκωση του σουρεαλιστικού Μινοταύρου, το κεφάλι του ταύρου σχηματίζεται από τον πάνω μέρος τους σώματος μιας γυναίκας...»

Παραθέσαμε παραπάνω ορισμένα σχόλια που αναφέρονται στη δουλειά του Man Ray ως σουρεαλιστή φωτογράφου. Παρόλο που τα περισσότερα είναι καλογραμμένα και εμβαθύνουν στο νόημα των έργων του καλλιτέχνη, δεν μπορούμε παρά να παρατηρήσουμε ότι επιχειρούν να εξηγήσουν με ορθολογικό τρόπο την εικόνα που βρίσκεται μπροστά μας. Όμως, είναι αυτός ο σωστός τρόπος για να σταθούμε μπροστά σε μια σουρεαλιστική εικόνα; Αν θέλαμε να νοιώσουμε τη σουρεαλιστική ιδέα, δεν θα έπρεπε να εκφραστούμε ίσως ανορθολογικά και παρορμητικά όπως ο Breton διακήρυττε το 1924; Κρατώντας το παραπάνω ερώτημα για περαιτέρω σκέψη ολοκληρώνουμε αυτό το άρθρο με ένα σχόλιο της Strehle (2011) η οποία παρατηρεί ότι ακριβώς όπως η αυτόματη γραφή αναδεικνύει την σκέψη, έτσι και η φωτογραφία του Man Ray παρέχει πρόσβαση στο ασυνείδητο μας και μεταλλάσσει την εμπειρία του κανονικού καθώς οι φωτογραφίες του:

*«...κόβουν ένα κομμάτι του κόσμου για να φθάσουν σε έναν αλλοιωμένο χώρο μεταξύ πραγματικότητας και ονείρων...»*

### Αναφορές

- Comments and descriptions of Man Ray's work retrieved from <http://www.manray.net/>
- B. W. (Mar 4th 2013). "Man Ray's portraits: A singular surrealist". [www.economist.com/](http://www.economist.com/)
- Strehle, Deborah A.Z. (2011). "Visual Surrealism: A History and Analysis of the Surrealist Image". Volume 19 - 2011. Paper 11.
- Ware, K., De L'Ecotais E. (2004). Man Ray. Edited by Manfred Heiting
- Foster, Hal. (2001). 'Violation and Veiling in Surrealist Photography: Woman as Fetish, as Shattered Object, as Phallus'. In Jennifer Mundy (ed.), Surrealism: Desire Unbound. Princeton University Press, p.203
- Breton, A. (1924). First Manifesto of Surrealism